

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu"

Ancient Issue of The Far East: The "China-Taiwan Problem" With Its Historical and Political Aspects

Makale Geliş Tarihi / Article Submission Date | Makale Kabul Tarihi / Article Accepted Date

25.03.2022 | 18.09.2023

Erden KİŞİ

Dr. Öğr. Ü., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Van, erdenkisi@yyu.edu.tr

orcid.org/0000-0002-3124-680X

Özet

19. yüzyılın ortalarına denk gelen Afyon Savaşları ile Çin, emperyalizmle karşı karşıya kalmıştır. Yaklaşık yüzyıla yakın bir dönem bir var oluş mücadelesi veren Çin halkı, 1949 yılına gelindiğinde Mao Zedong liderliğinde Çin Devrimi'ni gerçekleştirerek, Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Kurulduğu dönemden beri Çin Komünist Partisi, ülkedeki tek söz sahibi olmuştur. Çin, adeta bir 'parti devleti'ne dönüşmüştür. Günümüze gelindiğinde ise Çin'in, küresel alanda ciddi bir aktör olarak konumlandığı görülmektedir. Çin'in tarihi ve siyasi geçmişi incelenecek olursa bölge ülkeleriyle çeşitli sorunlar yaşadığı görülmektedir. Sınır sorunları, etnik ve dini sorunlar, bunların başında gelmektedir. Özellikle Çin'in Tayvan'la yaklaşık yüz yıla yakın bir süredir, ciddi bir sorun yaşadığı görülmektedir. Dönem dönem Çin ve Tayvan arasındaki ilişkilerin gerginleştiği hatta çatışma boyutuna varacak bir duruma geldiği de görülmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde tarihi sorunlu bölgelerin olduğu görülmektedir. Bu bölgelerdeki sorunların genel yapısına bakılınca, siyasi ve tarihi bir nedenin olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Çin gibi büyük bir medeniyete sahip devletin, bölgesinde ve küresel alanda birtakım ülkeler ile kadim anlaşmazlıklarının olması muhtemeldir. Bu çalışmada, öncelikle Çin ve Tayvan arasındaki sorunun siyasi, tarihi, sosyolojik ve psikolojik boyutları analiz edilmeye çalışılmıştır. Daha sonrasında ikili ilişkilerde, neden çözümsüzlük psikolojisinin hâkim olduğu ile sorunun fiili çatışma boyutuna ulaşmasının temel nedenleri ortaya çıkarılmıştır. Nihayetinde ise sorunun geleceği üzerine tespitlerde bulunulmuş ve sorunun diplomatik yollarla çözümünün mümkün olup olmadığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkilerde Çin-Tayvan, Çin'in Dış Politikası, Dünya Çatışma Bölgeleri, Çin-Tayvan Sorunu, Çin Komünist Partisi'nin Tayvan Politikası.

Abstract

With the Opium Wars in the middle of the 19th century, China faced imperialism. Having struggled for existence for nearly a century, the Chinese people established the People's Republic of China by realizing the Chinese Revolution under the leadership of Mao Zedong in 1949. Since its establishment, the Communist Party of China has had the sole say in the country's affairs. China has almost turned into a party state. Today, it is seen that China is positioned as a serious actor in the global arena. If China's history and political history are

examined, it is seen that it has various problems with the countries of the region. Border problems, ethnic and religious problems are among them. It is seen that China, in particular, has had a serious problem with Taiwan for nearly a century. From time to time, it is seen that the relations between China and Taiwan have become tense and even come to the level of conflict. It is seen that there are historically problematic areas in many parts of the world. When we look at the general structure of the problems in these regions, it is understood that there is a political and historical reason for them. For this reason, a state with a great civilization like China is likely to have had ancient conflicts with some countries in its region and in the global arena. In this study, we first tried to analyze the political, historical, sociological and psychological dimensions of the problem between China and Taiwan. Subsequently, the main reasons why the psychology of deadlock prevails in bilateral relations and why the problem has reached the level of actual conflict were revealed. Finally, determinations were made on the future of the problem and it was discussed whether it was possible to solve the problem through diplomatic means.

Keywords: *China-Taiwan in International Relations, China's Foreign Policy, World Conflict Areas, China-Taiwan Problem, Taiwan Policy of the Chinese Communist Party.*

Giriş

1970’li yıllardan itibaren ekonomik boyutta büyük bir atılım içine giren ÇHC’nin (Çin Halk Cumhuriyeti), küresel düzende gücünü kanıtlayabilmesi için Tayvan üzerinde hükümlerini ilan etmesi gerekmektedir (Turan, 2016: 81). Ekonomik olarak büyük bir güce ulaşan Çin’in, tarihi sorunlu bir bölge olarak gördüğü Tayvan’da egemenlik kurmak gibi bir gayesi bulunmaktadır. Bu gayenin temelinde siyasi tarihin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bilindiği üzere tarihi sorunlu bölgeler, birçok kıtada varlık göstermektedir. Bu sorunların genel yapısında ise siyasi, etnik ve dini çatışmaların olduğu anlaşılmaktadır.

1945 senesinde, İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesinden sonra Çin, Tayvan’da yönetimi ele geçirmiştir. 1949 senesinde ise Çin’de yaşanan iç savaştan sonra Komünistlere karşı Çin’de egemenliği kaybeden Milliyetçiler, Chiang Kai-shek önderliğinde Tayvan’a sürülmüştür (Tarakçı, 2015: 1). Mevcut siyasi tarih incelendiğinde Çin ve Tayvan arasındaki sorunun, bir “devrimci ve karşı devrimci” ilişkisi şeklinde yürüdüğü görülmektedir. Nihayetinde Çin’in Tayvan’a karşı olan politik tutumunda “devrimin ötekisi” olduğu bilinci yatmaktadır. Anlaşılacağı üzere “Devrimci durum”, “devrimci sonuç” ve “devrimin sürekliliği” noktasında her daim bir ötekiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle Tayvan’ın Çin için bir “devrim ötekisi” olduğu anlaşılmaktadır. ÇKP (Çin Komünist Partisi) için Tayvan’ın mevcut durumu, devrime karşı tehlike yaratan “pozisyondaki insanlar”dır.

Çin dış politikasına bütün dünya devletlerinde olduğu gibi yön veren konulardan bir tanesi, militarist güç ve iç-dış güvenlik konusudur. Çin’e göre iç güvenliği tam olarak sağlanmamış devletler, dışarıdan gelebilecek tehlikelere daha kolay fırsat verirler (Aydın, 2020: 152). Bu nedenle Çin’in gerek kendi bölgesinde gerekse de uluslararası ilişkilerde bir “korumacı anlayış”la hareket ettiği görülmektedir. Bu temelde Çin, Tayvan’ı bir iç-dış güvenlik sorunu olarak görmektedir.

Çin, Tayvan’ın her yönü ile Çin Devrimi’ni ve devrimin getirilerini tehlikeye atacak “karşı devrimci” bir pozisyonda olduğunu düşünmektedir. Son dönemlerde Çin tarafından dile getirilen, Tayvan’ın ana vatana katılması düşüncesinin arkasında da bu düşünce yatmaktadır.

Özünde Çin dış politikasını anlamaya çalışırken ortaya çıkan temel sorun, liderlerin fikir ve siyasi dünya görüşünü direkt ölçecek bir mekanizma bulunmamasıdır (Yıldırım, 2017: 18). Büyük ve köklü bir medeniyeti olan Çin’in liderlerinin ve halkının, farklı birtakım algılarının olduğu görülmektedir.

Yaklaşık 5000 yıllık bir tarihe sahip olan Çin medeniyetinin kadim birtakım değerlerinin olduğu görülmektedir. Edebiyatta, sanatta, siyasette, bilim ve teknolojiye önemli başarılarla imza atan Çin medeniyeti, önemli bir güç olmayı başarmıştır. Tarihinden ve medeniyet özelliklerinden övgü ile

Uzak Doğu’nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle “Çin-Tayvan Sorunu”

Ancient Issue of The Far East: The “China-Taiwan Problem” With Its Historical and Political Aspects

bahseden Çin halkı, 20. yüzyılda önemli bir sorun ile karşılaşmıştır. Batı'nın sömürgesi olmak gibi bir tehdit yaşamıştır. Bu süreçte adeta bir var oluş mücadelesi verdiğini düşünen Çin halkı, çeşitli zorluklar içerisinde devrimi gerçekleştirmeyi başarmıştır. Devrimin ötekisi olarak emperyalistleri ve onların iş birlikçilerini gören ÇKP, ötekilere karşı daim dikkatli olunması gerektiğini düşünmüştür. Bu noktada Tayvan'ın, Çin için temel durumu, "karşı devrimci" konumunda bulunup "devrimin ötekileri"ni barındırıyor olmasından gelmektedir.

Çin'in yaklaşık 100 yıla yakın bir süre yaşamış olduğu emperyalizm ile mücadele sürecinde, iki farklı ideolojik kampın olduğu görülmektedir. Bunlar, Komünistler ve Milliyetçilerdir. Çin Devrimi'ni başaran ideolojik kamp Komünistler olmuştur. Bu nedenle devrim sonrasında ÇKP, Çin halkı için yegâne siyasi bir aktör olmuştur. Çin, tam anlamıyla bir "parti devleti"ne dönüşmüştür. ÇKP eliyle oluşturulan tüm politikalarda biz ile öteki tanımı yapıldığı ve sosyalist-komünist hedeflerin, Çin halkına empoze edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Kendi gayelerini en önemli değer olarak gören ÇKP, bu noktada Tayvan'ın varlığını, siyasi, kültürel ve askeri olarak bir tehdit olarak görmektedir. Bu nedenle yaşanan sorunun her daim bir askeri çatışma boyutuna ulaşması, mümkün görünmektedir.

Çin Devrimi incelenecek olursa SSCB menşeli bir devrimin yaşandığı görülmektedir. Bu nedenle Çin Devrimi, sosyalist-komünist değerler eşliğinde gelişmiştir. Bu süreçte emperyalizm ve kapitalizm bir öteki olarak görülmüştür. Ayrıca ülke içerisindeki muhalif yapılarda "kapitalistlerin artıkları" olarak görülmüş ve "karşı devrimci" olarak nitelenmişlerdir. Devrimin başarıya ulaşmasından sonra "karşı devrimci" olarak nitelenen Milliyetçilerin, Tayvan'a sürülmesiyle tarihi olarak Çin-Tayvan sorununun da temelleri atılmıştır.

1949 yılından bugüne Çin'in siyasi tarihinde, SSCB'nin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. 1980 yılına kadar her alanda SSCB'nin etkisi hissedilmiştir. Bu tarih sonrasında ise Çin'in, liberalleşmeye başladığı ve dış dünyaya açıldığı görülmektedir. 2000'li yıllar sonrasında ise küresel bir güç olarak tarih sahnesine çıkan Çin'in, dünya ülkeleriyle ciddi bir ekonomik ve siyasi ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Özellikle ABD ile yaşanan "ticaret savaşları" süreci, Çin'in dünyaya kendini ispatlamak amacıyla hareket ettiği bir dönem olmuştur. Yaşanan siyasal değişim sürecinde Çin'de çeşitli ideolojilerin benimsendiği görülmüştür.

Ulusal ve uluslararası konjonktürün gerekleri dâhilinde ideolojik değişimler yaşayan Çin'in, Tayvan konusunda bir fikir değişimi yaşamadığı anlaşılmaktadır. Kadim bir kimlik sorununa dönüşen Tayvan konusu, yaklaşık 100 yıla yakın bir süredir, Çin için milli bir meseleye dönüşmüş durumdadır.

Bu çalışmada, tarihi ve siyasi yönleriyle Çin-Tayvan sorununun mevcut yapısı, analiz edilmeye çalışılmıştır. Sorunun, barışçıl bir temelde çözülebilmesi için atılması gereken adımlara değinilmiştir. Ayrıca, Çin-Tayvan sonunu konusunda, bölgesel ve küresel aktörlerin soruna yaklaşımından bahsedilmiştir. En nihayetinde ise sorunun psikolojik, sosyolojik, siyasal ve ekonomik yönleri anlaşılabilir, Çin-Tayvan ilişkilerinin geleceği üzerine tespitlerde bulunulmuştur.

Çalışma sürecinde literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen doneler siyasi, sosyolojik, kültürel ve ekonomik boyutları ile analiz edilerek çalışmanın gerekli görülen bölümlerine eklenmiştir. Ayrıca konunun detaylı bir şekilde anlaşılabilmesi için tablolardan da istifade edilmiştir. Bu temelde çalışmamız bir araştırma-derleme çalışması boyutuna varmıştır.

Bu makale, sözlü tarih metni olarak kabul edilebilecek bir ağıtın analizine odaklanmıştır. İlgili literatür üzerinde yapılan kapsamlı bir tarama sonrasında ağıt terimi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca sözlü tarih yönteminin genel önemi ve bu metnin sözlü tarih araştırmalarındaki yerine dair açıklamalarda bulunulmuştur. Bu çalışmanın temel amacı, 1900'lerin başlarında yaşamış olan genç bir delikanlının ölümü üzerine yazılmış olan ağıtın analizidir. Ağıtın kültürel ve tarihsel bağlamı, içeriği ve dili gibi önemli unsurlar incelenmiştir.

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu"

Ancient Issue of The Far East: The "China-Taiwan Problem" With Its Historical and Political Aspects

Araştırmanın ana bulguları, sözlü tarih yöntemi aracılığıyla kaydedilmiş bu ağıtın, geçmiş dönemlerin yaşantısını, duygusal derinliklerini ve toplumsal dokusunu yansıttığı yönündedir. Ağıtın dil, tema ve duygu yoğunluğu, o dönemin sosyal ve kültürel bağlamını anlamamıza yardımcı olurken aynı zamanda bu türün toplumsal hafıza ve kimlik oluşumundaki rolünü de göstermektedir. Bu makale sözlü tarih yöntemi ile çalışmaların önemini vurgularken aynı zamanda sözlü gelenek içindeki bir ağıtın derinliklerine inerek toplumun geçmişini daha iyi anlamamıza katkı sağlayacak yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

1. 21. Yüzyılda Çin'in Dış Politikası

Ekonomik zayıflık ve siyasi çalkantılarla bir yüzyıldan fazla süren mücadelenin ardından Çin, pazar odaklı ekonomik reformun ilerlemesi sayesinde 21. yüzyıla yükselen bir güç olarak girmiştir. Birçok Batılı iş adamı Çin'in yükselişinin sağladığı devasa ekonomik fırsatları memnuniyetle karşılarken, Çin'in uzun vadeli büyük güç potansiyeli, bazı Batı başkentlerinde ve Asya ülkelerinde politikacıları, giderek daha güçlü ve iddialı bir Çin'in rasyonel, barışçıl ve pragmatik bir güç olup olmayacağını merak etmeye sevk etmiştir. Çin'i irrasyonel, kavgacı ve yayılmacı bir devlet olarak görmüşlerdir. Akademisyenler ve politika analistleri de Çin'e karşı farklı pozisyonlar almışlardır. Bazıları alarma geçmiş ve Çin'in kendiliğinden yükselen ekonomik ve askeri gücünün Çin'i, Asya'nın güvenliği ve küresel güvenlik için bir tehdit haline getirdiğini çünkü güç dengesini bozabileceğini, Doğu Asya'da ve dünyada yeniden düzenlemeleri tetikleyebileceğini savunmuşlardır. Özellikle ABD'nin Bush yönetimindeki neo-muhafazakârlar, Çin'in Soğuk Savaş sonrası dünyada ABD egemenliğine meydan okuyacak ve komşularına karşı saldırgan bir anlayış başlatarak genişletilmiş egemenlik arayışında büyük bir güç olarak ortaya çıkma olasılığı konusunda uyarılmışlardır (Zhao, 2003: 3). 21. Yüzyıla girerken Çin'in artan imkân ve kabiliyetleri gerek bölgesel anlamda gerekse de küresel anlamda ciddi bir rahatsızlık uyandırmıştır. Çin üzerine ortaya atılan analizler incelendiğinde, Çin'in iki noktada dünya için ve kendi bölgesi için tehdit oluşturduğu düşünülmüştür: Bunlardan ilki, dünyanın mevcut güç dengelerini hedef alacağı düşüncesidir; İkincisi ise kendi bölgesinde bir askeri güç siyaseti yürüteceği yönünde olmuştur.

Anlaşılabileceği üzere pragmatik bir duruş sergilemek, Çinli liderlerin birçok uluslararası ve yerel kısıtlama altında olduklarının farkında olmasından kaynaklanmıştır. Ekonomik modernizasyonu en önemli ulusal hedef olarak belirleyen pragmatik Çinli liderler, Çin'in ekonomik ilişkilerine, özellikle de diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerine özel önem vermişlerdir. Bu durumda, Çinli liderlerin genel olarak uluslararası ekonomik etkileşimlerden ve özel olarak ticaretten beklentileri, Çin'in dış politika davranışı üzerinde büyük bir kısıtlama oluşturmuştur (Zhao, 2003: 5). Uzun bir dönem bu bakış açısı altında şekillenen Çin dış politikası, günümüze gelindiğinde ciddi bir değişim yaşamıştır. Şu an itibari ile uluslararası alanda olabildiğine açık bir politika izleyen Çin, tüm dünya ülkeleri ile ticari ilişkilerini geliştirmiştir. Gelişen ticari ilişkilerle beraber, yoğun bir siyasal iletişimin yaşandığı da görülmektedir. Bu noktada da ciddi eleştirilerin merkezinde olan Çin, tıpkı ABD gibi kendi bölgesinde ve küresel alanda bir hegemonya arayışında olmak ile itham edilmiştir.

Yakın tarihe dönülecek olursa Çin'in 1950'de Kore Savaşı'na girme kararı, Çin'in hayati ulusal çıkarlarını içeren bir başka durumdur. Bu nedenle, ulusal çıkarların pragmatik hesaplanması çok önemli bir rol oynamıştır (Zhao, 2003: 9). Bu bakış açısının bugün de devam ettiği görülmektedir. Kendi bölgesinde ve diğer bölgelerde siyasi olaylara müdahil olma konusunda Çinli liderlerin ciddi bir eğilimi olduğu görülmektedir. Özellikle Tayvan konusunda Çinli liderlerin ortaya koyduğu irade, tam anlamıyla Çin'in güç siyasetini simgeleyen bir iradedir.

Çin'in dış politika eylemlerinin genellikle doğru ve ahlaki ilkelere bağlılığa dayandığı söylenece de

Çin'in bu tür ilkelere uzun süredir alenen bağlılığında dikkate değer zayıflıklar görülmektedir. Yirmi yıldan fazla bir süre önce, Çinli dış politika uzmanı Samuel Kim, Çin'in operasyonel davranış kurallarını "prensipte sağlık ama uygulamada esneklik" olarak nitelendirmiştir. Kim ve diğer yabancı gözlemciler için sonuç, ilke ve uygulama arasında bir tezatlık olduğudur (Sutter, 2020: 5). Çin, her ne kadar kendini sosyalist-komünist bir ülke olarak tanımlasa da uygulamada kapitalist bir güç olarak hareket etmektedir. Özellikle "ticaret savaşları"nda ABD'ye karşı ortaya koyduğu politik tutum, tam anlamıyla kapitalist kurallar dâhilinde ilerlemektedir. Ayrıca Tayvan konusunda sahip olduğu politik yaklaşımın da emperyalist bir çizgide ilerlediği konusunda, birtakım görüşlerin ortaya atıldığı görülmektedir.

Devletlerin, yurtiçinde ve yurtdışında değişen koşullar ışığında çıkarları değiştikçe dış politikalarını yeniden düzenlemeleri mümkündür. Devletler, bu değişen çıkarları izlediğinde ilkeli, ahlaki kabul edilen politikaları ve taahhütleri, başkalarının zararına yeni yönere kaydırduğunda nadiren özür dilemekte, sadece olumsuz sonuçları ve hataları isteksizce kabul etme eğilimindedirler (Sutter, 2020: 6). Uzun bir dönem ABD'nin küresel alanda ortaya koyduğu iradenin tam da bu bilinç ile oluştuğu görülmüştür. Gönümüze gelindiğinde ise aynı yaklaşımın Çin tarafından sergilenmeye başlandığı dile getirilmektedir. Bu noktada uluslararası kamuoyunda Çin'in emperyalistleştiği yönünde bir algının oluştuğu, görülmektedir.

Çin'in karar alma sürecini çevreleyen gizlilik nedeniyle Çinli liderlerin yıllar içinde neden farklı zamanlarda dış politikada yön değiştirdiğini kesin olarak bilmek zordur. Mao Zedong'un yönetimi sırasında (1949-1976), Çin dış politikasını yönlendiren çıkarların genellikle iç ve uluslararası devrimi teşvik etmeye odaklandığı anlaşılmıştır. Ancak Mao, ayrıca iç kalkınmaya değer vermiş ve ABD'ye açılma da dâhil olmak üzere çeşitli politik girişimlerde bulunmuştur. Daha sonrasında Deng Xiaoping'in liderliği (1977-1997) ve sonraki liderlerin iktidarında, etkin ekonomik kalkınma yoluyla Komünist Parti yönetimini sürdürmenin en büyük öncelik olduğu üzerinde, daha net bir şekilde anlaşılmıştır. Dış politika, bu birincil amaca hizmet etmek için dizayn edilmiştir (Sutter, 2020: 7). 2000'li yıllara kadar Çin'in, ulusal ve uluslararası alanda sosyalist-komünist idealler uğruna hareket eden bir ülke olduğunu dile getirmek mümkündür. 2000'li yıllar sonrasında ise Çin'in tam anlamıyla ulusal çıkarlar temelinde bir dış politika anlayışı yürüttüğü gözlenmiştir. Bu nedenle Çin-Tayvan sorununu, Çin'in ulusal çıkarları perspektifinde değerlendirmek, daha gerçekçi sonuçlar vermektedir.

Bilindiği üzere 1999'da ABD'nin Belgrad'daki Çin büyükelçiliğini kazara bombalaması, Çin-ABD ilişkilerini 1972'den bu yana en düşük noktasına getirmiştir. Pekin'deki ABD büyükelçiliğine yürüyen öfkeli Çinli protestocular, Çin toplumunda artan ABD karşıtı duyguların yanı sıra Pekin'in yaşadığı zorlukları dile getirmişlerdir. ABD'li liderler tarafından tekrar tekrar yapılan özürlerle rağmen Çin hükümeti, ABD'nin açıklamasını kabul edilemez bularak reddetmiştir. Çin, insan hakları, silah kontrolü ve en önemlisi Dünya Ticaret Örgütü (WTO) müzakereleri konusunda ABD ile görüşmeleri durdurmuştur. ABD, 1980'lerin ortalarından beri Çin'i, WTO'ya katılmaya teşvik etmiştir. Ancak Washington ile Pekin arasındaki müzakereler, Çin'in üyelik statüsü gibi tartışmalı bir mesele yüzünden çıkmaza girmiştir (Hao and Su, 2005: 1). Çin ve ABD arasında yaşanan ilişkiler incelendiğinde yaklaşık 70 yıla yakın bir dönem içerisinde ciddi sorunların yaşandığı görülmektedir. ABD'nin her yönü ile kendi kurduğu küresel düzenin devamı için mücadele verdiği anlaşılmaktadır. Çin'in ise 2000'li yıllar sonrasında kendi çıkarları doğrultusunda bir küresel düzen arayışında olduğu anlaşılmaktadır. Bugüne gelindiğinde ise Çin ve ABD'nin Tayvan sorunu konusunda askeri olarak karşı karşıya gelip gelmeyeceği, ciddi derecede merak uyandıran bir konudur.

Özünde bugün Çin dış politikasında toplumsal gücün rolünü kavramak için hem aşağıdan hem de politika yapımcıların dikkatini çekmek için savaşıyor orta düzey bürokratlardan gelen sonsuz bir dizi güç faktörünü anlamamız gerekmektedir. Bir toplumun geçmiş deneyimlerinin ve şimdiki değer yöneliminin

önderlik ettiği “kamusal ruh” halini iyi analiz etmemiz gerekir. Vatandaşların sosyalleşme süreci, medyanın rolü ve eğitim kurumların tümü dış politika yapıcılarının bakış açısını şekillendirebilir. Çin’in kurumsal yapısını, toplum içinde koalisyon kurma sürecini ve toplumsal güçler ile politika yapıcı seçkinler arasındaki etkileşimi de hesaba katacak bir “karma yaklaşıma” ihtiyacımız vardır (Hao and Su, 2005: 8). Çin’in sahip olduğu dış politikayı anlayabilmek için Çin’in yaşadığı siyasal süreci, doğru analiz etmemiz gerekmektedir. Bu noktada Çin’in medeniyet özelliklerini, sosyalist-komünist değerleri ve Çin devriminin temel yapısını doğru bir şekilde anlamamız, önemlidir.

Uzun bir dönem ideolojik kamplar arasında kalan Çin, ciddi bir var oluş mücadelesi vermiştir. Soğuk Savaş sürecinde (1945-1990) SSCB ve ABD arasında bir tercih yapma sürecine giren Çin’in, SSCB’yi tercih ettiği ve ondan ideoloji devşirdiği anlaşılmaktadır. Komünist-sosyalist değerlerin Çin toplumunda yerleşmesi, uzun bir zaman almıştır. Devrim sürecinde ciddi sorunlar yaşayan Çin, devrim sonrasında devrimin değerlerini benimsemekte de ciddi pürüzler yaşamıştır. Bu noktada temel belirleyici olan unsur ise Çin’in sahip olduğu siyasal kültürdür. Çin’in bu süreçte tam anlamı ile SSCB’nin etkisi altına girmemek için de ciddi bir mücadele verdiği anlaşılmaktadır. Belli bir süre sonra SSCB ile ideolojik eksende yollarını ayıran Çin’in, kendince bir komünist-sosyalist değerler kümesi oluşturduğu, görülmüştür.

Tarihi mirasa ve sosyolojik değerlere oldukça önem veren Çin, Tayvan ile siyasi bir sorun yaşamaktadır. Bu nedenle yaşadığı sorunu çözüme kavuşturmak için ciddi bir özlem duymaktadır. Kendi varlığı ve kadim değerleri için Tayvan’ı ciddi bir tehdit olarak gören Çinli seçkinlerin bu tutumunu, Çin’in sahip olduğu siyasal kültür eşliğinde değerlendirmek daha verimli olmaktadır. Küresel sistem için ciddi bir aktör olan Çin’in, Tayvan konusunda neden bu kadar ısrarcı olduğunu anlamak için Çin’in yaşadığı yakın tarihi ve Çin Devrimi’nin ilkelerini doğru bir şekilde analiz etmemiz, gerekmektedir.

2. Çin–Tayvan Sorununun Psiko-Politiği

Tayvanlı karar alıcılar, kamuoyu liderleri ve ulusal güvenlik konularındaki savunma uzmanları, Tayvan’ın güvenliğini değerlendirirken karmaşık bir dizi değişken, etki ve siyasi baskıyla karşı karşıyadır. Bunların arasında hava gücü hususları, Tayvan’ın geleceği ve Batı Pasifik’teki demokrasi kritik bir öneme sahiptir. Önümüzdeki birkaç yıl içinde istikrar beklentileri belirsizdir. ABD, Çin Halk Cumhuriyeti’nin güç kullanımını caydırmak için demokratik olarak seçilmiş Tayvan Hükümeti’ne yardım etme konusunda güçlü bir çıkara sahiptir (Edmonds and Tsai, 2003: xiii). Sahip olduğu iç ve dış sorunların hepsinde Çin’in rolü olduğunu öne süren Tayvan, bu noktada ABD ile ilişkilerini geliştirme eğilimindedir. ABD ve Çin arasında bu temelde önümüzdeki dönemde Tayvan konusunda ciddi bir anlaşmazlığın çıkma ihtimali yüksek görünmektedir.

Tayvan’ın savunması ve gelecekteki güvenliği, hava gücü kapasitesiyle yakından ve ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Hava gücü, son seksen yılda dünyanın savaş alanlarındaki askeri başarının olmazsa olmazı ve nihayetinde savaşta zaferin belirleyicisi olduğunu kanıtlamıştır. Hava gücünün askeri çatışmanın yürütülmesi üzerindeki etkisi, bazılarını tek başına başarının belirleyicisi olabileceğine inanmaya ikna etmiştir. Bununla birlikte genel fikir birliği, modern savaşta hava gücünün baskın faktör olmasına rağmen, tek başına zaferi sağlayamayacağıdır (Edmonds and Tsai, 2003: 1). Süreç içerisinde tıpkı Çin gibi Tayvan’ın da Çin’e karşı stratejik hamleler içerisinde olduğu görülmektedir. Gerek askeri olarak gerekse de diplomatik yollarla Çin’in müdahalesine karşı bir duruş sergilediği anlaşılmaktadır.

Hava gücü, Tayvan’ın güvenliğinin merkezinde yer almaktadır. Çin’in PLA’sının (Çin Halk Kurtuluş Ordusu) etkili bir şekilde caydırılması, yalnızca ROCAF’ın (Çin Halk Cumhuriyeti Hava Kuvvetleri) Tayvan ve Tayvan Boğazları üzerindeki hava sahasına komuta etme yeteneğinin

engellenmesi ile mümkündür. Tüm kanıtlar, Tayvan hükümetinin Tayvan silahlı kuvvetleriyle birlikte bu gerçeğe karşı duyarlı olduğunu göstermektedir (Edmonds and Tsai, 2003: 25). Bu nedenle gerek Çin tarafının gerekse de Tayvan tarafının hava hâkimiyeti konusuna oldukça büyük bir önem verdiği görülmektedir. Lakin olası bir çatışma durumunda Tayvan'ın, Çin'e karşı hava sahası üstünlüğünü koruyup koruyamayacağı, ciddi bir tartışma konusudur.

Bilindiği üzere postmodernitenin muhalif siyasetinde nativizmin (doğuştancılık) önemini, küresel ekonomik düzende yükselmek için postmodern çok uluslu kapitalizm dalgasını sürdürmede istisnai bir başarı olarak duran Tayvan örneğinden daha iyi bir örnek belki de yoktur. Ada devleti, geleneksel Çin kültürünü ve kapitalist gelişmeyi ustaca bir araya getiren “küçük ejderha” veya “kaplan” olarak kutlama statüsüne yerleşmeden önce, modernitenin anlamı ve gidişatı üzerine yoğun bir sorgulama, yerliliğin yeniden canlanması biçiminde gerçekleşmiştir. 1970’lerde Tayvan, kendi topraklarında ihracat toplama bölgeleri kurarak kapitalizmin açık deniz ticaretine yönelik küresel kaynaşmaya aktif olarak uyum sağlayıp onunla iş birliği yaparken, “yerli edebiyat” (xiangtu wenxue) ülkenin önde gelen edebi ifade biçimi ve yarı-politik muhalefet olarak ortaya çıkmıştır (Lai, 2008: 41). Tayvan'ın yaşadığı siyasal geçmiş incelendiğinde, bir taraftan küresel sistem ile kaynaşmak için adımlar atıldığı diğer taraftan ise yerel değerler korunmaya çalışılarak, Çin'e karşı bir ötekileştirme siyaseti güdüldüğü görülmüştür.

Sıkıyönetim altındaki muhalefet, muhalefetin toplumsal ifadesi üzerindeki ciddi siyasi kısıtlamalar, sıkıyönetimdeki ciddi sosyal misyon, geleneksel Çin yapıtırımı göz önüne alındığında, edebiyat ve edebiyat eleştirisinin Tayvan'da postmodernite üzerindeki kültürel çekişmede önemli bir rol üstlenmesi belki de şaşırtıcı değildir (Lai, 2008: 48). Tayvan'ın süreç içerisinde gerek sosyolojik gerek kültürel gerekse de siyasi olarak Çin baskısına karşı direttiği gözükmektedir. Bu noktada tıpkı Çin tarafında olduğu gibi Tayvan tarafında da edebiyata büyük bir rol düştüğü görülmektedir.

31 Görüleceği üzere yerliye sesleniş, yabancıya ya da ötekinin farkındalığını gerektirdiğinden, onuz yerliye tanımlamanın hiçbir anlamı olmadığı için yerlici söylemler, neredeyse tanım gereği dış dünyayla temasın yoğunlaştığı ve yabancıya kalabalıklaştığı koşullarda ortaya çıkar ve gelişir. Yerli ve yabancı arasındaki sınırlar, son derece geçirgen ve belirsiz hale gelir. Başka bir deyişle “yerlilik”, yabancı işgali karşısında sınırları yeniden şekillendirme ve yeniden müzakere etme girişimi olarak, kolektif kimlikte algılanan kriz anlarında ortaya çıkar ve büyür. 1970’lerde Tayvan entelektüel seçkinlerini radikalleştiren, Batı'nın egemen olduğu yönelimli bir ekonomik kalkınma tarafından ağırlaştırılan sosyal eşitsizlik, metalaştırma sorunlarını siyasallaştıran ve böylece “yerlilik”in muhalif bir şekilde dile getirilmesini sağlayan yakın ulusal gayri meşrulaştırmanın kötü durumuyla böyle bir anı oluşturmuştur. 1980’lerin ortalarında Çin, Tayvan için karşılaştırılabilir ancak zıt bir örnek sunmuştur (Lai, 2008: 99). Tayvan'ın oluşturmaya çalıştığı meşru zeminde “biz ve öteki” tanımı için Çin, emsalsiz bir örnek oluşturmaktadır. Çin'in ve Çinlinin “öteki” olduğu vurgusu üzerinden Tayvan, bir “yerlilik ve direniş psikolojisi” geliştirmeye çalışmaktadır.

Yeni yüzyılın başlangıcında, hiçbir yerde Amerikalılar için tehlike, nükleer silahlı büyük bir güç olan Çin ile bir savaş potansiyelinin yanlış hesaplama, yanlış anlama veya kaza sonucu ortaya çıkabileceği Tayvan Boğazı kadar büyük değildir. Şüpheliler, diğer tehditlerin daha değişken veya daha kesin olduğunu iddia edebilirler. Orta Doğu'daki çatışmalar, yurtiçinde ve yurtdışında terörizm, öfkeli ve kaotik haydutlarla veya başarısız devletlerle çatışmalar söz konusu olabilir. Ancak ABD, bu karşılaşmalarda can ve itibar kaybetme riskiyle karşı karşıya olsa da Çin ile çarpışma dışında hiçbiri bu kadar büyük ve yıkıcı olmayacaktır (Tucker, 2005: 1). Çin ve Tayvan arasındaki sorunun, siyasi gidişatı incelendiğinde yerel boyutun çoktan aşıldığı görülmektedir. Sorunun küresel düzeye ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle yaşanacak filli bir çatışmada ABD ve Çin'in karşı karşıya gelmesi, küresel anlamda ciddi bir sorun olacaktır. Mevcut temelde Çin-Tayvan sorununu, sadece yerel bir çatışma olarak değerlendirmek, doğru bir yaklaşım değildir.

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu"

Ancient Issue of The Far East: The "China-Taiwan Problem" With Its Historical and Political Aspects

ABD, Tayvan ve Çin arasındaki etkileşimler üzerine yazanların, kaçınılmaz olarak Tayvan Boğazı'ndaki duruma ilgi duymaları ve hızla bu durumla ilgilenmeleri şaşırıcı değildir. Tayvan'ın statüsünü ve geleceğini çevreleyen çıkar çatışmalarına odaklanma eğilimi, doğal olarak mevcut durumun doğasında bulunan tehlikelerden kaynaklanmaktadır. Çin, anakaradan önce emperyalistler tarafından, sonra da bir iç savaşta kaybeden taraf eliyle koparılan egemen topraklarının bir parçası olduğunu iddia ettiği Tayvan adasının geri alınmasında ısrar etmektedir. Tayvan'ın yöneticileri başlangıçta Çin'in birliğine Çinliler kadar inatla inanmışlardır. Ancak meşru başkentin Pekin değil Taipei olduğunu ilan etmişlerdir. Daha yakın zamanlarda Tayvan, Pekin'in itirazlarına rağmen artan özerklik ve uluslararası alan arayışında olmuştur. Nüfusun çoğunluğu hem bağımsızlıktan hem de Çin kontrolünden kaçınan bir statükoyu desteklemiştir. ABD için de statüko arzu edilen bir durumdur. Çünkü Washington, Pekin tarafından ileri sürülen "Tek Çin" ilkesinin kabul edilmemesini desteklemiştir. Aynı zamanda ABD, bazılarının bir çelişki olarak gördüğü bir şekilde Tayvan'ın savunmasını sağlamaya yardımcı olmak için yasal olarak kendisini yükümlü kılmıştır. Soruna, Tayvan halkının rızasıyla karşılanacak bir çözüm için tercihini dile getirmiştir (Tucker, 2005: 2). Anlaşılacağı üzere sorunun ikiden çok tarafı bulunmaktadır. Bu nedenle sorun, yerel bir sorun olma özelliğini çoktan yitirmiş ve küresel bir soruna dönüşmüştür. Çin ve ABD arasında yaşanan küresel hâkimiyet mücadelesinin bir perdesi olarak, Çin-Tayvan sorununu analiz etmemiz gerekmektedir. Tayvan konusunda, Çin ve ABD'nin fiili olarak karşı karşıya gelmesi şüphesiz ki küresel dengeler için birçok şeyi değiştirecektir.

3. Sorunun Geleceği Üzerine

1991'de Tayvan, ABD ve Japonya'yı geçerek Hong Kong'dan sonra Çin'deki en büyük ikinci yatırımcı olmuştur. Tayvan'dan Çin'e gerçekleştirilen doğrudan yatırım, 1978 ve 1994 yılları arasında 10 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Bu rakam, Çin'in toplam doğrudan yabancı yatırımının % 10'unu oluşturmuştur (Hsing, 1998, 3). Çin ve Tayvan arasındaki ekonomik ilişkilerin, önemli bir noktada olduğu görülmektedir. Bu nedenle sorunun barışçıl bir temelde çözülebilmesi için Çin'in bir dönemler öne sürdüğü "tek ülke iki sistem" formülü üzerinde uzlaşılması, önemli görünmektedir.

1980'lerin sonlarından bu yana, Güney Çin'deki Tayvan imalat yatırımları, hızla sanayileşen bölgelerde yeni bir doğrudan yabancı yatırım modelini temsil etmiştir. Bu yeni yatırım modeli, dikey olarak bütünleşmiş dev ulus ötesi şirketler olmayan yatırımcılar tarafından karakterize edilmektedir. Yatırımcılar çoğunlukla 400-800 çalışanı ve ortalama 1,5 milyon ABD Doları yatırımı olan küçük ve orta ölçekli bağımsız imalat firmalarıdır. Ayrıca, ulusal hükümetle iş yapan ulus ötesi şirketlerin yaygın uygulamasının aksine, yeni yatırım modeli, küçük yatırımcıların sermayesi olan bölgedeki düşük rütbeli yerel yönetimlerle doğrudan müzakere etmektedir. Yatırımın etkinliği, iki önemli elverişli koşuldan kaynaklanmaktadır: Birincisi Güney Çin'deki yerel yönetimlerin yeni kazanılan ekonomik özerkliğidir. İkincisi ise Tayvanlı yatırımcılar ile Çin'deki yerel temsilciler arasındaki kültürel ve dilsel yakınlığın varlığıdır (Hsing, 1998: 4). Sorunun barışçıl bir şekilde çözülebilmesi için Çin ve Tayvan'ın sahip olduğu önemli değerler bulunmaktadır. Bu değerleri genel olarak, artan ticari ilişkiler ve manevi değerler başlığı altında toplamamız, mümkündür.

Bilindiği üzere düşük işçilik maliyetleri, Tayvan'ın ihracata dayalı sanayileşmesinin ilk aşamasında Tayvanlı üreticilerin rekabet noktalarından birini oluşturmuştur. 1970'lerin ortalarında, Tayvan'daki ücret seviyeleri hızla artmaya başlamıştır (Hsing, 1998: 13). Tayvan yaşadığı ekonomik dönüşümle bölgede ilgi odağı olmuştur. Artan ticaret hacmi ve Batılı ülkelerle kurduğu ticari ilişkiler, süreç içerisinde Çin'i rahatsız etmiştir. Çin, yanı başında kendinden bağımsız bir ticari ve siyasal dönüşüm yaşayan Tayvan'ın gelişiminden rahatsız olmuştur. Bu noktada özellikle Tayvan ve ABD arasında kurulan ilişkilerin, Çin'in değerlerine ters düştüğünü dile getirmiştir. Süreç içerisinde Tayvan ve Çin

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu"

Ancient Issue of The Far East: The "China-Taiwan Problem" With Its Historical and Political Aspects

arasındaki iletişimin çözümsüzlük noktasına geldiği, görülebilmektedir. Bu nedenle sorunun barışçıl bir çözüme ulaşması için üçüncü aktörlerden ziyade Çin ve Tayvan'ın, yapıcı bir irade ile masaya oturması, gerekmektedir.

Tayvan siyasetinin son diktatörü Chiang Ching-kuo, (Tayvanlı Kuomintang Siyasetçi, 1972-78 Çin Cumhuriyeti Başbakanı) siyasi liberalleşmeye yol açan bir dizi tarihi önlem almıştır. Bir muhalefet partisinin kurulmasını kabul etmiş ve onlarca yıllık sıkıyönetim yasasını sona erdirmiştir. Aynı zamanda Çin'den gelen trafik yasağını kaldırarak, Boğaz boyunca insan, mal ve para alışverişinde bir artışa, izin vermiştir. Bugün için iki tarafın siyasi olarak yakınlaşması, zor olsa da giderek daha fazla bağımlı bir ticari ilişki ağı, ortaya çıkmıştır (Friedman, 2006: 1). Aratan ticari ilişkiler nedeniyle Çin ve Tayvan'ın daha çok birbirine yakınlaştığı görülmektedir. Ticari olarak birbirine yakınlaşan Çin ve Tayvan'ın, siyasi olarak birbirinden uzaklaştığı, görülmektedir. Bu nedenle Çin ve Tayvan arasındaki sorunun temel nedeni, birbirinin ötekisi olan siyasal anlayışlardır.

Esasında Tayvan'ın on yedinci yüzyılda Çin tarihine girişi, Asya kıtasındaki Boğaz boyunca uzanan hanedanlıkların uzun tarihi ile karşılaştırıldığında geç kalmıştır (Friedman, 2006: 5). Fakat yaşanan süreç, Tayvan'ın kısa bir sürede Çinlileşmesine imkân sunmuştur. Bu nedenle Tayvan gerek siyasi gerek kültürel gerekse dini olarak Çinlileşmiş bir konumdadır. Fakat Tayvan'ın bu gerçekliğe karşı direnişi ve siyasal olarak Çin'in etkisini kırmaya yönelik girişimleri, sorunu bir çatışma boyutuna getirmeye, yetmektedir.

Bilindiği üzere Tayvan'ın, çevresinde farklı güçler konumlanmıştır. Tayvanlılar için “siyasi çevre”, on dokuzuncu yüzyılın sonlarından yirminci yüzyıla, Mançu'nun yani Qing Hanedanı'nın tebaası olmaktan, Japon İmparatorluğu'nun ikinci sınıf tebaası olmaya ve ardından ÇHC vatandaşları olmaya kadar kimlik değişiklikleri yaşamıştır (Friedman, 2006: 6). Kısa sürede ciddi kimlik değişimleri yaşayan Tayvan'ın, şüphesiz ki en gerçekçi ve kapsamlı olan kimliği, Çinlilik olmuştur. Gerek etnik gerekse de siyasi olarak bu durumun etkisini görmek, mümkündür.

Çin'in, Tayvan ile çekişmeli ilişkisi, Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulması ve iki ay sonra mağlup Kuomintang 'ın (KMT) adada bir “sürgün rejimi” kurmasıyla başlamıştır. Bugün için zengin, yasal ve tarihsel karmaşıklıklara girmeden, adanın özerk egemenliğinin başlangıçta KMT'nin sadece Tayvan'ı değil, tüm Çin'i temsil etmeye devam etmesi konusundaki ısrarı nedeniyle o zamandan beri iki tarafın bir çekişme içinde olduğunu söylemek yeterlidir (Dittmer, 2017: 1). Anlaşılacağı üzere Çin-Tayvan sorunu, esasında Çin Devrimi sürecinde iki ayrı ideolojik kampın mücadelesine dayanmaktadır. Bu ideolojik kamplar ise Mao Zedong liderliğindeki Komünistler ve Chiang Kai-shek liderliğindeki Milliyetçilerdir. Bu temelde Çin-Tayvan sorununu, ÇKP için bir “devrimsel sorun” olarak değerlendirmek, mümkündür.

Ulusal kimlik duygusu, uzun zamandır siyaset bilimciler tarafından “ulus inşası”nın hayati bir parçası olarak tasavvur edilmiştir. Çünkü ulusal kimlik; etnik-dinsel olarak heterojen bir yurttaşlığa sadakat, katılımcı coşku, ulus-devlet ile bir kolektif tutarlılık, ulusa bağlılık veya yön duygusu aşılacaktır. Bu duygu, aynı zamanda aşırı durumlarda kör ve nihayetinde kendi kendini yok eden uluslararası hırslara, yol açabilir (Dittmer, 2017: 2). Çin-Tayvan sorununda aynı duygu yoğunluğunun var olduğu görülmektedir. Bu nedenle sorunun bir çatışma boyutuna ulaşmasının temel nedeni, “aşırı milliyetçilik” hissi olarak görülmektedir.

Temelde iki taraf arasında soruna neden olan en önemli bölge Tayvan Boğazı'dır. Tayvan Boğazı, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünyadaki en endişe verici parlama noktalarından biri olmaya devam etmektedir. SSCB Bloğu'nun çöküşünün ardından Komünist Çin ile ABD arasında askeri bir çatışma olasılığı hala devam etmektedir. Eski Başkan Lee Teng-hui'nin (1988-2000, Çin Cumhuriyeti Devlet Başkanı) ABD ziyaretini izleyen 1995-96 Füze Testi Krizi, boğazlar üzerindeki ilişkilerin ne kadar

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu"

Ancient Issue of The Far East: The "China-Taiwan Problem" With Its Historical and Political Aspects

hassas olduğunun ve siyasi durumun bir gecede ne kadar kırılabilir olabileceğinin bir kanıtı olmuştur (Dittmer, 2017: 19). Anlaşılacağı üzere Çin-Tayvan sorununda Tayvan'ın sahip olduğu stratejik noktaların da etkisi olduğu görülmektedir. Bu stratejik noktaların başında Tayvan Boğazı gelmektedir. Tayvan Boğazı hem Çin hem Tayvan hem de son dönemlerde ABD için de önemli bir bölge haline dönüşmüştür. Sorunun çatışma boyutuna ulaşmasında bu bölgenin, ana nokta olacağı düşünülmektedir.

Harita -1

Kaynak: <https://tr.maps-taiwan.com/tayvan-bo%C4%9Faz:%C4%B1-g%C3%B6ster>.

4. Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Soruna Yaklaşımı

Tayvan-Çin ilişkilerinin merkezinde yer alan egemenlik kavramı, teoride ve pratikte tartışmalı bir konudur. Bugün dünyadaki ülkelerin yaklaşık yarısı, yaygın olarak egemenlik ile ilgili beklentilerin tümünü karşılamaktadır. Diğer yarısı, çeşitli şekillerde geleneksel beklentileri karşılamaktadır (Lin and Roy, 2011: vii). Bu süreçte Tayvan'ın tam anlamıyla egemen bir devlet olmak için mücadele ettiği anlaşılmaktadır. Uluslararası alanda ortaya çıkan 1648 tarihli modern-egemen devlet şekli için mücadele verdiği anlaşılmaktadır. Aynı bilinç ile Çin'in de mücadele ettiği ve bu nedenle Tayvan'ın ana vatana katılması konusunda ısrarcı olduğu, anlaşılmaktadır.

Konvansiyonel egemen devletler, uluslararası yasal egemenliğe, Westphalia egemenliğine ve iç egemenliğe sahip devletler olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, egemenliğin bu üç yönü mutlaka

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu"

Ancient Issue of The Far East: The "China-Taiwan Problem" With Its Historical and Political Aspects

birbiriyle ilişkili değildir. Aralarında mantıksal veya ampirik bir bağlantı yoktur (Lin and Roy, 2011: viii). Tayvan'ın yaşamış olduğu süreci, her yönü ile bir egemen devlet olma süreci olarak görebilmemiz mümkündür. Bu noktada gerek Batılı ülkelerle gerekse de ABD ve BM ile kurulan siyasi ilişkileri, bir egemenlik ispatı süreci olarak değerlendirmek mümkündür.

Tayvan; etkili yerel, Westphalia egemenliğine ve nispeten az sayıda devletin tanınması şeklinde sınırlı uluslararası yasal egemenliğe sahiptir. Ancak resmi olarak tanınmaması, diğer ülkelerin Tayvan ile aslında diplomatik ilişkiler kurmasını engellememiştir. Örneğin “ABD-Tayvan İlişkileri Yasası” esasen bir büyükelçilik ve Tayvan'daki Amerikan Enstitüsü'nü ortaya çıkarmıştır. Kanun; Tayvan'ın yabancı ülkeler, ulus devletler ve benzer kuruluşlarla aynı şekilde muamele göreceğini belirtmektedir. Amerikan Dış Servisi Üyeleri, Tayvan'da görev yaptıklarında resmen istifa edebilirler. Tayvan'dan ayrıldıklarında diplomatik birliklerin düzenli üyeleri olarak geri dönerler (Lin and Roy, 2011: xvi). Tayvan'ın şu anki mevcut statüsü, tam anlamı ile olmasa da büyük anlamda egemen bir devlet statüsüne yakındır. Özellikle ABD ve BM ile kurulan diplomatik ilişkilerde, Tayvan'ın egemen bir devlet statüsüne yakın özellikler sergilediği, görülmektedir.

Çinli tarihçiler için Tayvan'ın kendi varoluş efsanesi vardır (Long, 1991: 1). Bu efsaneler incelendiğinde hepsinin Çin mitolojisi ile derin bağlarının olduğu görülmektedir. Tayvan'ın siyasi ve mitolojik geçmişi, Çin için kendi egemenlik alanı içerisinde ilerleyen bir çizgi dâhilinde olmuştur. Tayvan tarafında ise tam tersine bir siyasi tutumun geliştiği anlaşılmaktadır.

Tayvan'ın en eski sakinlerinin kökenleri daha az nettir. Şu anda nüfusun yüzde birinden daha azını oluşturan yerli kabilelerin Tayvan'da çok daha derin kökleri vardır. Adaya iki farklı grup yerleşmiştir. Hz. İsa'dan çok önce, kuzeyde Taiyals ve Vonums olarak bilinen insanlar burada yaşamıştır. Tarihçiler, onlara çağdaş siyasi gerçekliğe uygun bir köken atfetme eğiliminde olmuşlardır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Japon sömürgecileri onları, soğuk kuzeyden kaçan, Japonya'nın kuzeyindeki Kuril takım adalarına, Japonya, Ryu-kyu zinciri yoluyla güneydeki Kuril takım adalarına yerleşen bir halkın torunları olan “Lonkius” olarak adlandırılmışlardır (Long, 1991: 3). Tayvan'ın sahip olduğu etnik, dini, kültürel ve siyasi geçmiş konusunda bölgesel ve küresel aktörler farklı yaklaşımlar sergilese de Çin için Tayvan'ın egemen bir devlet olmadığı, her yönü ile Çin egemenliğinin bir parçası olduğu tezi, öne sürülmektedir.

Son dönemlerde Çin, artan kıyı sorunlarıyla karşı karşıya kalırken Çin dış politikasının yeniden yönlendirilmesi, kaçınılmaz olarak Tayvan'ın yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Pekin'in gözünde esas olarak askeri nedenlerle daha önemli hale gelmiştir. Ancak ekonomik kişisel çıkarlar aynı zamanda kanunsuz uzak ada üzerinde daha sıkı bir el dikte etmiştir. Pekin'in adadaki çıkarlarının yeniden değerlendirilmesi, on dokuzuncu yüzyılın son on yılının “kendi kendini güçlendirme” hareketiyle aynı zamana denk gelmiştir. İmparatorluk yetkilileri, özellikle Li Hungchang, bir reform ve seçici Batılılaşma programı ile çökmekte olan imparatorluk yapısını desteklemeye başlamıştır. Bu yeni iklimde bir dizi ilerici imparatorluk yöneticisi, Tayvan'ı evcilleştirmeye ve adanın ilk modernizasyonunu uygulamaya başlamıştır (Long, 1991: 20). Anlaşılacağı üzere Çin'in Tayvan'a yönelik ilgisi, bir hayli eski dönemlere uzanmaktadır. İmparatorluk dönemlerinde bile Çin'in Tayvan'ın kontrolünü sağlamak için önemli adımlar attığı görülmektedir. Sürecin aynı şekilde devam ettiği görülmektedir. Ayrıca gerek imparatorluk döneminde gerekse de bugün için Çin-Tayvan arasındaki soruna gerek bölgesel gerekse de küresel aktörlerin müdahil olmaya çalıştığı, görülmektedir.

Tayvan, dünyadaki en anti-komünist hükümetlerden birine sahip olmasına rağmen, siyasi sistemi 1986'da demokratikleşmeden önce, Çin Halk Cumhuriyeti veya eski Sovyetler Birliği gibi komünist ülkelere benzemiştir. Mevcut çalışmaların çoğu, iktidar partisi Kuomintang'ın (KMT) yarı Leninist olduğunu veya Leninist çizgiler boyunca örgütlendiğini öne sürmüştür. Leninist olsun ya da olmasın KMT, on yıl içinde “parti devleti” olarak kendisini parçaladığı, siyasi sistemi demokrasiye ve

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle “Çin-Tayvan Sorunu”

Ancient Issue of The Far East: The “China-Taiwan Problem” With Its Historical and Political Aspects

kendisini demokratik partiye dönüştürdüğü bir demokratikleşme sürecini başlatmıştır. Bu durum, Tayvan ekonomik olarak hızla büyümeye devam ederken ve sosyal düzen ile siyasi istikrarı korurken gerçekleşmiştir. KMT de açık ve adil seçimler yoluyla siyasi iktidarı elinde tutmayı başardığından bu “sessiz devrim”, siyasi değişimleri tasarlayabilecek “Leninist parti devletleri” için parlak bir örnek oluşturmuştur. Görünen o ki Tayvan’daki KMT deneyimi, ÇHC’deki ÇKP için özel bir öneme sahiptir (Tsang and Hung-mao, 1999: 1). Tayvan’ın yaşadığı siyasal süreç analiz edildiğinde hem içerde hem dışarda ciddi reformcu adımlar atılmaya çalışıldığı, görülmektedir. Özellikle bir demokratikleşme süreci başlatması oldukça manidardır. Bu noktada da Tayvan’ın yaşadığı süreç, Çin’i rahatsız etmiştir. İçerde demokratikleşme dalgası, dışarda ise bağımsızlık süreci, tam anlamıyla Çin’i tehdit eden bir duruma dönüşmüştür.

Tayvan’da gerçek “Leninist parti devletleri”nin sahip olmadığı bir şey vardır. Güç tahsis eden ve uygulayan, ancak çeşitli nedenlerle, kendi içlerinde önemli ölçüde kendini kısıtlama ihtiyacı hisseden kurumlar ve insanlar olarak tanımlanabilecek kenetlenmiş bir siyasi merkezin varlığının eksikliğidir (Tsang and Hung-mao, 1999: 7). İçerde ve dışarda ciddi bir siyasi değişim süreci yaşayan Tayvan, ne tam olarak “parti devleti” olmayı kırılabilmiş ne de tam olarak demokratik bir çizgiye ulaşabilmiştir. Tayvan’ın içerde ve dışarda bu siyasal değişimi yaşaması, oldukça hassas dengeler gerektirmektedir. Özellikle Çin ve Batı ile ilişki içerisinde, bu süreci tamamlayabilmesi oldukça zorlu bir olgudur. Ayrıca, Çin- Tayvan sorununun da her yönü ile iki den fazla tarafının olduğu, anlaşılmaktadır.

Tayvan’da demokratik geçiş, 1986’da iktidar partisinin siyasi reformu benimsemesi ve muhalefetin bir siyasi parti kurma riskini almasıyla başlamıştır. 23 Mart 1996’daki ilk popüler cumhurbaşkanlığı seçimi bu sürecin sonuna işaret etmiştir (Tsang and Hung-mao, 1999: 23). 20. yüzyılın sonuna doğru demokratikleşme adına önemli adımlar atan Tayvan, Çin ile de ciddi sorunların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bir “parti devleti” olarak varlığını sürdüren Çin, Tayvan’ı kendi birlikteliğinin içine katma amacı güderken Tayvan’ın, demokratikleşme süreci içerisinde Batılı ülkelerle ilişki kurmasını kabul etmemektedir.

Son tahlilde, Çin-Tayvan sorununun ikiden fazla tarafının olduğu, ayrıca sorunun siyasi, kültürel ve sosyolojik nedenleri olduğunu dile getirmek mümkündür. Mevcut gelişmeler, sorunun çatışma boyutuna kolay bir şekilde ulaşabileceğini, göstermektedir. Olası bir çatışma durumunda, ABD ve Çin’in karşı karşıya gelmesi dünya insanlığı için en korkunç senaryo olmaktadır.

Tablo-1

37

Kaynak: <https://www.sunsavunma.net/cin-savas-jetlerinin-guc-gosterisi/>.

Mevcut veriler ışığında Tablo-1 incelendiğinde Çin-Tayvan sorununun, oldukça eski bir geçmişi olduğu görülmektedir. Ayrıca, sorunun yakın tarihte birkaç kez fiili çatışma boyutuna yaklaştığı anlaşılmaktadır. Özellikle Tayvan Boğazı'nın hâkimiyeti konusunda önemli krizlerin yaşandığı görülmektedir. Nüfus ve askeri güç noktasında da Tayvan ile Çin arasında, büyük bir uçurumun olduğu, anlaşılmaktadır.

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu"

Ancient Issue of The Far East: The "China-Taiwan Problem" With Its Historical and Political Aspects

Tablo-2

Grafik: TRT Haber / Şeyma Özkaynak

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/uzak-dogunun-yakin-savasi-5-soruda-cin-tayvan-gerilimi-615850.html>.

Tablo-2 incelendiğinde ise Tayvan Boğazı'ndaki askeri durumda Çin'in hava, kara ve deniz gücü olarak Tayvan'a göre ciddi bir üstünlük taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle sorunun bir çatışma boyutuna ulaşması durumunda, Tayvan'ın ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalması, muhtemel görülmektedir.

Sonuç

Çin Halk Cumhuriyeti, Tayvan'ı bağımsız bir ülke olarak kabul etmemektedir. Kendi bütünlüğüne katmaya çalışmaktadır. 1949 senesinde ÇHC'nin kuruluş sürecinde Mao Zedong eliyle oluşturulan bu politika, bugüne dek varlığını korumuştur (Lale, 2021: 1). Devrim sürecinde ve devrim sonrasında Mao'nun oluşturmaya çalıştığı, sosyalist-komünist toplum ve devlet hedefi, Tayvan'ı da kapsamaktadır. Devrim sonrasında, devrimin ötekisi olarak kabul edilen Milliyetçilerin (KMT), Tayvan adasına sürülmesi nedeniyle Çin'in, Tayvan yönelik algısı oldukça derinleşmiştir. Temelinde Çin-Tayvan sorununun çok daha eski dönemlere uzandığı bilinmektedir. Özellikle imparatorluğun son dönemlerinde ciddi siyasi sorunlar yaşandığı ve devrim sonrasında bu sorunların derinleşerek devam ettiği görülmektedir.

Uzak Doğu'nun Kadim Meselesi: Tarihi ve Siyasi Yönleriyle "Çin-Tayvan Sorunu"

Ancient Issue of The Far East: The "China-Taiwan Problem" With Its Historical and Political Aspects

Tayvan, bağımsız bir devlet olarak uluslararası toplumda varlığını korumaya çalışmaktadır. Batılı ülkeler, ABD ve BM ile siyasi ve ticari ilişki ağını güçlendirmeye çalışan Tayvan, her dönem Çin'in sert tepkisi ile karşılaşmıştır. Özellikle Tayvan Boğazı'nın hâkimiyeti konusunda ciddi sorunların ve krizlerin yaşandığı görülmektedir. Çin için Tayvan'ın bağımsızlığı, "Tek Çin" ve "tek ülke iki sistem" ilkelerine ters düşmektedir. Bu noktada gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda Çin ve Tayvan'ın üretmeye çalıştığı politikaların, tamamen birbirinin ötekisi olduğu görülmektedir.

Sorunun ikiden fazla tarafı bulunmaktadır. ABD'nin Çin-Tayvan sorununda olduğu gibi Tibet ve Doğu Türkistan konularına da dâhil olması ise Çin-ABD ilişkilerini dönem dönem gerginleştirmektedir. Pekin yönetimi, "Çin'in içişlerine müdahale edildiğine yönelik" söylemlerde bulunmaktadır (Köksoy, 2019: 98). Küresel bir hegemonya yarışı içinde olan Çin ve ABD arasındaki ilişkilerin, 2000'li yıllardan bu yana dönem dönem çıkmaza girdiği görülmektedir. Özellikle ekonomik alanda başlayan "ticaret savaşları" ile iki ülke ilişkilerinin gerginleştiği görülmüştür. Ekonomik alanda yaşanan çatışmanın Tayvan üzerinde, Çin ve ABD'nin fiili olarak çatışması sürecine dönüşmesi, ihtimal dâhilinde görülmektedir.

Esasında Çin ve Tayvan arasındaki siyasi ilişkilerde gerilimler yaşansa da ticari olarak ciddi bir yakınlığın olduğu görülmektedir. Bugün için Tayvan, Çin'deki en önemli yatırımcılardan birisi konumundadır. Ayrıca Çin'de büyük oranda bir Tayvanlı insan kitlesi yaşamakta ve çeşitli sektörlerde çalışmaktadır. Bu temelde Çin-Tayvan sorununun, barışçıl bir zeminde çözülebilmesi mümkün gözükmemektedir. Her iki tarafında birbirleriyle ciddi kültürel, dini ve ticari yakınlığı bulunmaktadır. Bu nokta üzerinden sorunun çatışmaya varmadan çözülebilmesi, ihtimal dâhilindedir. Ayrıca sorunun çözülebilmesi için üçüncü aktörlerden ziyade iki tarafın da barışçıl adımlarla birbirine yaklaşması, gerekmektedir.

39 Şüphesiz ki sorunun bu noktaya ulaşmasında ABD'nin tutumu önemlidir. Her uluslararası platformda Tayvan'ın bağımsızlığını desteklediğini söyleyen ABD, Çin'in milliyetçi duygularının körüklenmesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle ABD ve Çin arasında süren küresel hegemonya mücadelesinde, Tayvan'ın önemli bir konu olduğu görülmektedir. Tayvan üzerinden ABD ve Çin'in karşı karşıya gelmesi, dünya insanlığı için önemli bir sorun olacaktır. Böyle bir senaryo gerçekleşirse dahi ABD'nin gerilimi tırmandırmaya çalışan söylemleri nedeniyle Çin'in Tayvan'a karşı askeri güç kullanma ihtimali artmaktadır.

Çin, her daim Tayvan sorununun Çin'in bir iç meselesi olduğunu dile getirmektedir. Fakat ABD'nin soruna müdahale etmeye çalışması, sorunun çözümsüzlük noktasına gelmesindeki ana neden olmaktadır. Tayvan'ın da bu noktada sorunu, bir uluslararası sorun boyutuna getirmeye çalışan eylemlerde bulunduğu görülmektedir. Çin'in, Tayvan'ı bir iç sorun olarak görmesine karşın Tayvan, kendisini bir bağımsız devlet olarak görüp, sorunun çözümü için uluslararası kamuoyundan destek beklediği görülmektedir. Fakat bu noktada Tayvan'ın dikkat etmesi gereken önemli noktalar bulunmaktadır. Batılı ülkeler, bu tür sorunlar karşısında siyasi destek verebilirler. Lakin sorunun çatışmaya varması durumunda Tayvan, sahada tek başına kalabileceği ihtimalini de unutmamalıdır.

Uluslararası ilişkiler denilen yapı hem masa hem de saha dediğimiz iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Ayrıca her daim görülmüştür ki, işler masada olduğu gibi sahada ilerlememektedir. Bu nedenle Tayvan'ın, sahada tek başına kalabileceği ihtimalini, her diam hesaba katması ve üçüncü aktörlerin tahriklerine kapılmadan sorunu, barışçıl bir zeminde çözmek için elinden geleni yapması, gerekmektedir. Bu noktada Çin'e de ciddi görevler düşmektedir. Çin de tahriklere kapılmadan sorunun çözümü için diplomatik yolları, tercih etmelidir. ABD ile yaşadığı küresel hegemonya mücadelesine, Tayvan'ı kurban etmemelidir.

Tayvan halkının etnik yapısı, Çinlilerden oluşmaktadır. Ayrıca Tayvan, 1970'lere kadar BM'de Çin'i temsil eden taraf olmuştur. Bu tarihten sonra BM'nin Çin'i tanımasıyla Çin, BM'de kendisini temsil edebilme hakkına kavuşmuştur. Anlaşılabileceği üzere Çin ve Tayvan arasındaki siyasi ve kültürel ilişkilerin ciddi bir derinliği bulunmaktadır. Bu derin ilişkiler ağı, sorunun barışçıl bir zeminde çözülebilmesi için önemli katkılar sunabilir. Bu noktada atılması gereken adım, her iki tarafında da üçüncü aktörlerin tahriklerine kapılmadan, sorunu masada çözecek bir irade sergilemeleridir.

Kaynakça

- Aydın, F. (2020). Çin Dış Politika Dinamiklerini Anlamlandırmak. *İş ve Hayat*. 6(11): 142-155.
- Dittmer, L. (2017). *Taiwan and China: Fitful Embrace*. California: University of California Press.
- Ed. Tucker, Nancy B. (2005). *Dangerous Strait: The U.S.-Taiwan-China Crisis*. New York: Columbia University Press.
- Ed. Friedman, E. (2006). *China's Rise, Taiwan's Dilemmas and International Peace*. Abingdon: Routledge.
- Eds. Edmonds, M. and Tsai, Michael M. (2003). *Taiwan's Security and Air Power: Taiwan's Defense against the Air Threat from Mainland China (RoutledgeCurzon Security in Asia Series)*. London: RoutledgeCurzon.
- Eds. Lin, C. and Roy, D. (2011). *The Future of United States, China, and Taiwan Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Eds. Tsang, S. and Hung-mao, T. (1991). *Democratization in Taiwan: Implications for China*, Hampshire: Palgrave Macmillan UK.
- Hao, Y. and Su, L. (2005). *China's Foreign Policy Making: Societal Force and Chinese American Policy*. Abingdon: Routledge.
- Hsing, Y. (1998). *Making Capitalism in China: The Taiwan Connection*. New York: Oxford University Press.
- Köksoy, F. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansımaları. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 10(2): 83-103.
- Lai, M. (2008). *Nativism and Modernity: Cultural Contestations in China and Taiwan under Global Capitalism (S U N Y Series, Explorations in Postcolonial Studies)*. Albany: State University of New York Press.
- Lale, A. (2021). ABD – Çin Rekabetinde Tayvan Sorunu. <https://www.dsjournal.org/abd-cin-rekabetinde-tayvan-sorunu/>.
- Long, S. (1991). *Taiwan: China's Last Frontier*. Hampshire: Macmillan Press LTD.
- Tarakçı, N. (2015). Çin – Tayvan 66 Yıl Sonra Neden Görüştü? https://tasam.org/tr-TR/Icerik/20611/cin-tayvan_66_yil_sonra_neden_gorustu.
- Turan, İ. (2016). ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(1): 80-105.
- Sutter, Robert G. (2020). *Chinese Foreign Relations: Power and Policy of an Emerging Global Force*. London: Rowman & Littlefield.
- Yıldırım, Nilgün E. (2017). Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensibi: Akademik Tartışmalar. *Savunma Bilimleri Dergisi- The Journal Of Defense Sciences*. 16(2): 15-35.
- Zhao, S. (2003). *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*. Abingdon: Routledge.
- Tayvan Boğazı Haritası, <https://tr.maps-taiwan.com/tayvan-bo%C4%9Faz%C4%B1-g%C3%B6ster>, (18.03.2022).
- Çin Savaş Jetlerinin Güç Gösterisi, <https://www.sunsavunma.net/cin-savas-jetlerinin-guc-gosterisi/>, (19.03.2022).
- Uzak Doğu'nun Yakın Savaşı: 5 Soruda Çin-Tayvan Gerilimi, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/uzak-dogunun-yakin-savasi-5-soruda-cin-tayvan-gerilimi-615850.html>, (11 Kasım 2021).